

DONYA MARINA

La gran aventura de la conquesta de Mèxic és plena de fets i de personatges que proporcionen un material de reflexió que, encara avui, dona resposta a una colla de preguntes.

Una de les figures més suggestives, i de les primeres que prenen relleu en aquest episodi de la història, és la de la Malinal, una índia de Coatzacoalcos, filla de Tecotzinco, poderós cacic de Paynala. Camargo, en la seva **Historia de Tlascala** diu que era bonica com una deessa i Bernal Díaz, que va conèixer la noia, explica que aquesta tenia un talent brillant, actiu, i que era fèrtil en energia i en recursos; afegeix que, a més de les llengües asteca i maia, s'expressava amb molta facilitat en castellà i fou la providència de l'exèrcit d'Hernán Cortés.

Ja és gairebé un tòpic que els espanyols de pura parla castellana no se senten atrets per l'aprenentatge d'altres idiomes. Al contrari: hi oposen resistència i procuren adaptar a la mida de les seves facilitats els noms de lloc i el de les coses, quan no acorden canviar-los totalment. Això explica algunes fantasies toponòmiques que són causa d'estupor, i no tan sols a Mèxic. Com a exemple, val la pena d'esmentar un cas representatiu: els conqueridors arribaren a un lloc tan bell i de clima tan agradable que Hernán Cortés va acabar per fixar-hi la seva residència. Se'n deia Cuauhnhuac (que en llengua nahuatl significa **prop dels arbres**) i els espanyols van convertir-lo en Cuernavaca, seguint la pronunciació que els venia més de baixada.

La Malinal es va convertir en la **Malinche** i quan la seva condició d'amant d'Hernán Cortés l'elevà de jerarquia colonial, els capitans i els soldats del conqueridor l'anomenaren donya Marina. Però per als mexicans, un cop posats poc o molt sota els usos i costums dels vencedors, va quedar com a la **Malinche** i li etzibaren pels segles dels segles el penjament de col·laboracionista.

Donya Marina, que no tenia dèries nacionalistes, va aprendre molt de pressa l'idioma dels seus nous amics i els fou de summa utilitat en la dura gesta d'ocupar el país. Era intèrpret oficial de l'expedició (Cortés l'anomenava, se suposa que efectuosament, **la lengua**) i ajudà de veres en la feina de penetrar i vèncer per mitjà de la força de la paraula, recolzada (això sí) per altres sistemes de persuasió.

Les cròniques ens conten que Hernán Cortés estava molt de donya Marina, la tractava amb consideració i fins hi tingué un fill (d'això, a Mèxic, en diuen **hacer el favor**), un tal Martín Cortés que fou comanador de l'orde de Santiago i cavaller de Calatrava, però que acabà malament: la Inquisició va acusar-lo d'heretgia i morí en el patíbul, després d'ésser-li confiscats els seus copiosos béns.

Es curiós de constatar que Hernán Cortés, enmig dels trasbalsos de la guerra i de la política, tingué la preocupació de guardar les formes. Conscient de la irregularitat de la seva situació, va posar-hi un pegat de conveniència, tot arreglant el casament de la **Malinche** amb Juan de Jaramillo, un oficial famós per la seva conducta en els camps de batalla. Segons sembla, després del viatge a Honduras, Juan de Jaramillo es va emportar la seva legítima esposa a Espanya, on la dama mantingué les aparences fins al final dels seus dies.

La posteritat no ha estat compassiva amb donya Marina. Actualment, encara és viva i popular a Mèxic una expressió, **malinchismo**, que qualifica despectivament la tendència a acceptar imposicions o costums forasters amb un abandó excessiu. Fins a cent senzilla i de poca lletra, que no sap res de grans capitans i molt poca cosa d'història, té un mal concepte del **malinchismo**.

Així, doncs, la princesa Malinal (que si tant l'haguessin apurada potser hauria confessat que anava de bona fe) no es va guanyar l'estimació del seu poble i després de quatre segles encara no han estat degudament apreciats els seus esforços. Ja se sap que costa molt d'aconseguir l'aquiescència general.